

Коротун С. І.
к.геогр.н., доцент,
завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи

Яковишина М. С.
старший викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи

Остапчук М. В.
студент 4 курсу спеціальності «Туризм»
Національний університет водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СКАНСЕНІВ В УКРАЇНІ

В наш час традиційні музеї павільйонного типу, експозиції яких створюються за тематично-жанровим принципом, не здатні виконати головного завдання: пробудити зацікавленість та активність широкої публіки, зокрема, туристів, допомогти їй усвідомити значення природного та культурного надбання – як місцевого, так і загально-національного [2]. Цю проблему успішно вирішують музеї просто неба – скансени, матеріали яких експонуються в оригінальних пам'ятках архітектури, культури, мистецтва, що сприяє комплексному та емоційному сприйняттю інформації.

Скансени, або музеї під відкритим небом, – це форма етнографічних музеїв, що створюються на ґрунті музеєфікації репрезентативних фрагментів етноландшафтного середовища й об'єктів матеріальної етнокультурної спадщини [3], це своєрідний архітектурно-етнографічний комплекс під відкритим небом з міні-музеями в окремих будівлях. Музеї просто неба створюються на основі нерухомих пам'ятників історії і культури на місці їх знаходження і в природному оточенні або на основі перенесення пам'ятників на спеціально відведену територію з інших місць. Значну частину складають скансени змішаного типу, що включають пам'ятники як музеєфіковані, так і перевезені. У музеях такого типу проводиться комплексна реконструкція минулого, окремі будови є не просто експонатами, а утворюють взаємозв'язаний комплекс. Таким чином, відвідувачі дістають можливість побувати в реконструйованому населеному пункті минулого, отримуючи загальне уявлення про історичні традиції відповідної місцевості [1].

Скансени – це так звані «живі» музеї з насиченими анімаційними програмами відтворення історичного середовища, де туристів приваблюють не лише предмети старовини, а й професійні працівники-аніматори, які своїми заняттями відтворюють побут, поведінку, матеріальну і духовну культуру попередніх епох, вони розкривають традиційні ремесла і види діяльності, характерні для відповідної

місцевості і часу, наприклад, роботу мірошника, ткача, коваля, гончара, тесляра, винокура, пасічника тощо.

Скансени відрізняються від звичайних музеїв, перш за все, наявністю видовищного елемента, можливістю неформального спілкування (під час організації змагань, обрядів, вистав, ярмарок), що, водночас, складає одну з причин популярності цих музеїв серед різноманітних верств населення.

У деяких музеях на додаток до архітектури реконструюють і транспорт минулих років. Історичний транспорт в музеях просто неба може виконувати не тільки функцію експоната, що діє, але й утилітарну транспортну функцію, оскільки площа таких музеїв може бути великою [2]. Невід'ємним елементом окремих скансенів є традиційна кухня. Все готується «на очах» у відвідувачів, а іноді навіть з їх допомогою, що надає стравам ще більшої колоритності [3].

Як бачимо, скансени – це справжня основа для розвитку музейного туризму, який знаходиться на етапі свого становлення, це унікальні соціально-культурні комплекси, спрямовані на реалізацію рекреаційного, розвиваючого, естетичного потенціалу певної території, на формування духовної особистості, зміцнення сімейних цінностей і українських традицій.

Основна мета і завдання при створенні та функціонуванні музеїв під відкритим небом полягає у збереженні найцікавіших автентичних пам'яток архітектури; створенні умов для вільного доступу до цих будівель широких верств населення; показі у комплексі національної культури і архітектури, предметів побуту, знарядь праці, ужиткового мистецтва; допомозі відродження народних ремесел і проведенню фольклорних свят; сприянні індустрії туризму; вирішенні наукових проблем, пов'язаних з пошуком, збором, вивченням, реставрацією експонатів [2]. З навчальною метою можуть бути використані копії з оригіналів колекцій знарядь праці. З ними варто працювати при проведенні тематичних семінарів, майстер-класів та практикумів за участю народних майстрів.

Слід відмітити, що в Україні немає чіткої наукової бази, яка виділяє скансени з ряду інших музеїв, відсутня і офіційна статистика.

Перший скансен на території України засновано 1964 р. у м. Переяслав-Хмельницький на Київщині. Незабаром постали музеї просто неба в Ужгороді (1965), у Львові (1966), Києві (1969), Чернівцях (1977) [4]. Оскільки, створення скансенів розгорнулось лише у післявоєнні роки, тому більшість з них ще перебувають на стадії формування, активного збирання матеріалів, наукових пошуків нових форм експонування.

В нашій державі скансени займають невелику нішу серед музейних закладів – всього 3 %. Серед них п'ятнадцять великих скансенів: Державний музей народної архітектури та побуту України (м. Київ);

Львівський музей народної архітектури та побуту «Шевченківський гай»; Переяслав-Хмельницький музей народної архітектури та побуту; Закарпатський музей народної архітектури та побуту (м. Ужгород); Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття (с. Кринос Івано-Франківської обл.); Чернівецький державний музей народної архітектури та побуту; Музей історії сільського господарства Волині (с. Рокині Волинської обл.); Музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості (с. Перелесне Донецької обл.); Етнографічно-туристичний комплекс «Козацький хутір» (с. Стецівка Черкаської обл.); Музей архітектури і побуту «Старе село» (с. Колочава Закарпатської обл.); Етнографічний музей «Українська Слобода» (с. Писарівка Харківської обл.); Музей народної архітектури і побуту Державного історико-культурного заповідника «Посулля» (с. Пустовійтівка Сумської обл.); Сарненський історико-етнографічний музей (Рівненська обл.); Церковно-етнографічний комплекс «Українське село» (с. Бузова Київського р-ну); Етнографічний музей просто неба «Хутір Савки» (с. Нові Петрівці Київської обл.) [4]. Серед них один національний – у Києві, два регіональних – Львівський та Переяслав-Хмельницький музеї, решта дванадцять – обласні [4].

В Україні створені та створюються архітектурні комплекси скансенівського типу, але в них всі будівлі не є автентичними, а лише збудовані за зразками давніх споруд. Тому, на нашу думку, такі об'єкти слід називати, наприклад, культурно-освітніми комплексами. На даний час в Україні створено дев'ять таких комплексів: «Мамаєва Слобода» (м. Київ); «Запорозька Січ» на території Національного заповідника «Хортиця» (м. Запоріжжя), скансен «Гелон» (с. Більське Полтавської обл.), Батуриńska фортеця державного історичного заповідника «Гетьманська столиця» (Чернігівська обл.); «Гетьманська резиденція Богдана Хмельницького в Чигирині» (Черкаська обл.); «Гетьманська резиденція Богдана Хмельницького в Суботові» (Черкаська обл.); приватний музей «Козацькі землі України» (власник – Володимир Недяк) (с. Вереміївка Черкаської обл.); місто-музей трипільців Аррати-Оріяни (м. Ржищев Київської обл.); «Бессарабське село Фрумушика-Нова» (с. Весела Долина Одеської обл.) [4].

В майбутньому планується організація регіональних музеїв просто неба в Кам'янці-Подільському, Тернополі, Коростені. Також є задуми створення скансену у Харкові, де можна детально показати архітектуру Слобожанщини; у Дніпрі, де можна розкрити багатство матеріальної культури Нижнього Подніпров'я, в Одесі – будівництво скансену «Приморське» [1]. У с. Антонівка Тернопільської обл. 2007 р. розпочато створення музею просто неба «Габір УПА «Волинь-Південь»[4].

Українські скансени мають перспективи стати засобом внутрішньої мобілізації туристсько-рекреаційної діяльності, зокрема шляхом підвищення екскурсійно-туристичного руху. Так, найбільш відвідуваним є

Державний музей народної архітектури та побуту України в с. Пирогове, який щорічно приймає в середньому 250 тис. відвідувачів (для порівняння: за даними Держкомстату України, відвідуваність усіх музеїв природничого профілю, яких в Україні представлено 5, за рік складає 253 тис. осіб).

Аналіз особливостей географічного розміщення скансенів на території України показав, що: 1) переважна більшість скансенів знаходяться у західних областях держави, дещо менше – у центральних регіонах, в східних областях музеї даного типу представлені рідко, а на півдні – поодинокі; 2) територіями найбільшого зосередження музеїв-скансенів є Київська, Закарпатська та Івано-Франківська області, що пояснюється принципами організації музеїв просто неба, а саме розташуванням у безпосередній близькості до великих міст, столиці та в найпривабливіших туристичних регіонах; 3) велика кількість музейних установ скансенівського типу тягнуть до районів з багатими лісовими ресурсами (Карпати, Полісся), так як одним із профілів їх діяльності є реконструкція об'єктів дерев'яної архітектури; 4) скансени розвиваються переважно у районах із строкатим складом етнографічних груп населення, а також із значними туристичними потоками (Закарпатська область та м. Львів); 5) центрами розвитку музеїв просто неба часто слугують невеликі населені пункти з яскравою культурою та архітектурою (с. Рокині на Волині, с. Колочавка на Закарпатті); 6) успішно діють скансени в регіонах з цікавим історичним минулим, гучними історичними подіями («Козацький хутір» в Черкаській обл.); 7) більшість українських музеїв просто неба розташовані на території унікальних природних ландшафтів (Музей гуцульської культури просто неба Національного природного парку «Гуцульщина»).

Отже, можна стверджувати, що музеї просто неба є важливим інноваційним та комплексним туристсько-рекреаційним ресурсом території. В мережі скансенів України помітні значні географічні диспропорції, що пояснюється принципами організації музеїв просто неба та розташуванням у найпривабливіших туристичних регіонах держави задля ефективного екскурсійного використання та економічної рентабельності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Афанасьєв О. С., Бурлака Є. В., Маркіна Ю. М. Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку: *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луганськ, 6-7 травня 2009 р.)*. Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. С. 80–84.

2. Данилюк А. Українські скансени. Історія виникнення, експозиції, проблеми розвитку. Тернопіль: Навч. книга, Богдан. 2006. С. 104.

3. Данилюк А. Музеї просто неба або скансени у світі і в Україні. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2006. №7 (444). С. 20–23.

4. Каднічанський Д. Скандени України. *Краєзнавство. Географія. Туризм.* №16 (645). 2010. С.3–8.

Романів О. Я.

к. геогр. н., доцент,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Державного університету «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна

УРБАНТУРИЗМ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ МОДЕЛІ ОВЕРТУРИЗМУ: НАПРЯМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ

В умовах сучасних глобалізаційних процесів особливої актуальності набуває проблема формування нової концепції розвитку туризму міст, які завжди були осередками соціального, економічного, політичного, культурного життя, але одночасно виступали й епіцентрами соціальних та економічних конфліктів та проблем розвитку. Зростання урбантуризму породило ще одну проблему – овертуризм, або туризмофобію. Ці терміни відображають виклики, з якими на сьогодні зустрічаються міста в процесі управління значними туристичними потоками, а також негативні прояви впливу туризму на міста та його жителів, підкреслюють у доповіді ЮНВТО [1].

Водночас дослідження розвитку туризму в умовах міст і міських агломерацій, вивчення проблем організації і функціонування міських туристичних дестинацій, розробка відповідного організаційно-економічного механізму регулювання їх використання та розвитку ще не одержали достатнього наукового обґрунтування. Як показує світовий досвід, значні практичні складності виникають при управлінні туристичною сферою особливо в умовах міст із значним туристсько-рекреаційним потенціалом.

Таким чином, актуальність відзначених проблем і їх практичне значення, а також їхня недостатня розробленість обумовили основну мету і завдання дослідження.

Більше половини населення світу є мешканцями міст. А за прогнозами ООН до 2050 року ця частка сягне 70 %. Міста вже зараз генерують понад 60 % світового ВВП. Поряд зі швидкою урбанізацією, зростає і сектор туризму, керований економічним розвитком, зниженням вартості транспортних витрат, спрощенням подорожей та зростанням прошарку середнього класу населення в економічно розвинених країнах і країнах, що розвиваються. Всі ці чинники зробили міста дедалі більш популярними осередками не лише для бізнесу та проживання, але й привабливими